

VEČER NA MORJU

MIRKO JAVORNIK

Solnce je počasi padalo v morje in pol neskončnega obzorja je gorelo v krvavi luči. Visoko nad sojem so se vlekli dolge proge oblakov; od spodaj so se metali nanje izgubljeni žarki, tako da je vsa zapadna stran plapolala v neznanih ognjih.

Morje je ležalo črno pod večernim nebom; bilo je skoraj mirno. Le na redke čase se je v dalji dvignila šumeča, svetla brazda in se gnala na obal. Ob čereh se je val vzvihal, se vrgel kvišku, se razčesnil na razjedenih grebenih in se s šumom razletel nazaj v morje.

Ob vsakem šumu se je oče Šime, ki je na obali smolil jadrnico, ozrl na skale, kakor da ne ve, kaj je butnilo obnje.

Gledal je drobne rakce in postranice, ki jih je pljunilo morje na skale in so se plaho razbegavali po luknjah in špranjah.

Potem se je ozrl na morje.

Tam, kjer je ponehaval zapadni ogenj, je vstajala iz morja tenka črna megla in silila dalje in više.

Šime je potegnil z laktom čez obraz ter otresel potne kaplje na tla, da se je veselo zaiskrilo.

»Jug steza prste,« je zamrmral in se vzravnal.

Potem so mu oči poiskale drobno jadro, ki se je komaj zaznavno belilo na valovih. Da ni bilo morje tako mirno, bi ga človek zdaj pa zdaj imel za bel, razpenjen greben.

Tam zunaj je moral že vstajati veter, zakaj jambor se je krivil in jadro je včasih za polovico izginjalo.

V zaliv valovi še niso prodrli in na bregu je listje smokev mrtvo viselo navzdol. V zraku je bila tišina kakor pred viharjem, in Šimetu se je zdelo dobro, da ni nocoj zunaj.

Opoldne je že mislil, da bi s Tomom pripravila mreže in se zapeljala tja okrog Punta; baje se bližajo tuni, je povedal Marko Maričin. A večji čoln je nekam slabo držal, treba ga je bilo zasmoliti.

Zato sta s Tomom popoldne potegnila barko na breg v malem pristanu pod hišo in Šime se je spravil na delo.

Zdaj je ležal čoln že ves črn, smola se je motno svetila v večerni luči in posoda je bila prazna.

Šime je z očmi bežal za drobnim jadrom tam zunaj. Čelo se mu je začelo orati in obrvi so mu grozeče rasle.

»Gospe mu!« je mrmraje zaklel, »temu pobalinu. Ni ga strpelo, da ne bi popoldne rinil čez zaliv. Moral je tja do hotela po tisto plavolaso kačo.

Te proklete Nemke. Vse selo bo znorelo radi njih.

Marin je leto dni oženjen in še mesec ni, kar mu joka v hiši dete. Pa kakor da je planil vrag vanj, odkar so Nemke tu, ga ni več domov. Še na večer ne. Vse noči vlači tiste mršave ženščine po morju in Vice Šimunić je

zadnjič jadral z lova tik ob njegovi barki, pozno zvečer, in je pripovedoval... Eh, za vraga, da ga le ni sram prasca, iti še mimo cerkvenih vrat.

Nemke mu vožnje seveda dobro plačujejo, gospe jim, seveda, zato pa pije in igra, kadar ni na morju.

Žena pa poseda, ubožica, dolge ure na kamenu pred kočo, pestuje in poje in gleda, kam beži nezvesto jadro.

Da bi jih vrag, vse te tujce!

Seveda je dober denar. Danes še dvakrat, ko ne prileti niti filir iz neba ne od nikoder. Še iz Amerike ne. Od tam pišejo, da ni nič boljše kot tu. Ribe daj zastonj in vina je v kletih še od dveh trgatev.

Letos so pa trte spet težke, vinograd je kakor beračeva žena v dvanajsto nosna, da si vesel in žalosten radi njega.

A vendar...

Saj včasih tudi niso jadrili po zlatu in na morju so bile nevihte in viharji kakor zdaj. Kadar je bilo najtežje, so plenili Benečane in Čožote, kot je pravil ded. Spovedali so se in dali pol za cerkev in so se potolažili, da bo Bog zadovoljen z njimi.

Ali pa so šli v vojno in prebrodili na galejah pol sveta. Ko si se vrnil, si bil pa preskrbljen za vse življenje.

Tako pa ni bilo še nikdar kot zdaj. Dedi bi vstali iz grobov, če bi vedeli, kako si sinovi služijo kruh. Ah!

Kako, za vraga, se boš spovedoval zdaj, saj te mora biti sram pogledati v morje, kaj šele v monštranco.

Eh, da!

Včasih ni bilo greha na morju. Prodajale so se samo ženske po mestih tujim mornarjem, pa niso bile doma od morja. Barke so plule po morju včasih v tišini, včasih v viharju.

Zdaj je pa vse drugače. Še morje je kar nekam drugo, odkar so padli ti tuji vrage nanj. Kakor zakleto je, večeri so čudni kot pred vojno. Ubogi mi, kadar pride vihar. Nikomur ne bo prizanesel!« —

Oddahnil se je v mislih, srknil iz vrča požirek bevande ter pogledal v črno meglo. Za hip se mu je zazdelo, da je videl blisk.

Tomovo jadro je vse bolj izginjalo.

»Vraga mu, ali je ponorel, da ne gleda na jug!« je zarenčal Šime in spet padel v misli.

Ampak navsezadnje, naj delajo drugi, kar hočejo, saj ne bo Bog njega klical na odgovor zanje.

A kar je začel ta vrag Tomo laziti tja čez, ne gre več tako gladko. Pri Bogu, da ga rajši ubije, kakor pa da bi skrunil njegovo kri in morje s temi...

Zaškrtal je z zobmi in udaril po čolnu, da je zabobnelo.

»Vse popoldneve in večere prečepi zdaj v čolnu. In Marica, povareta, je sama. Da bi ga vrag!«

»Ubijem ga rajši!« je ponovil še enkrat sam zase in se vzravnal.

Veter je prvič močno puhnil od zaliva. Slan vonj mu je planil v nozdrvi, ki so se napele, ko so zavohale dež.

Še enkrat je pogledal na morje in majal z glavo.

Tisti hip je potegnil veter z druge strani zaliva in priplaval s seboj raztrgane glasove tujih pesmi.

To niso bile otožne, zategle mornarske, ki so jih popevali zvečer, ko so ležali pri barkah, tudi šajhaš ni bil.

To je bila vražja muzika, ki je bodla v kri, da si divjal, kakor da si stopil na pisano strupenico.

Po obali tam čez so se sejale luči. Hoteli so se zavijali v ognjene vence. Godba je pljuskala sem čez kakor valovi, zdaj močnejše, zdaj šibkeje; včasih jo je butanje valov za dolgo preglušilo, včasih se je v tišini močnejše oglašala.

Stal je ob črni barki in poslušal borbo obeh godb. Morje je šumelo kakor nebeške orgle, — zdaj ni bilo več mirno, veter je gosteje in gosteje padal nanj in razbijal valove ob skalah.

Zajedal se je Šimetu v sive lase, v brke, v obraz, da je stal ob čolnu slok in trd in koščeno neizprosno kakor okleščen in otreskan bor in zastonj čakal, kdaj se obrne Tomovo jadro v zaliv.

Ko so se črne megle razpredle do pol neba in je druga stran zaliva plesala v soju in pijanosti, se je stresel, zgrabil posodo, v kateri je bila prej smola, zaklel in jo spet postavil na tla trdo, da se je raztreščila.

Pljunil je na črepinje in sunil z nogo ob čoln, potem se je s počasnimi koraki vzpel do hiše.

Komaj tri dni je bilo, odkar se je Trude prvič vozila s Tomom po morju.

Poznale so ga vse dame v hotelu, saj je bil največji in najlepši fant v vsem selu in marsikdaj je pristal njegov čoln v malem pristanu onstran zaliva, da so prosile Toma katerekoli usluge, bodisi, da je kaj popravil pri čolnu, bodisi, da jim je prinesel rib ali sadja, da jim je povedal in pokazal to in ono.

Včasih so ga gledale z obale, kako so se mu napenjale mišice ob veslu in v lenih nočeh so njihova srca koprnela po objemih teh rjavih rok.

Tomo se za vse ni dosti menil. Kadar je veslal mimo kopališča, je brezбриžno zrl mimo vseh ponujajočih se teles in lesketajočih se oči.

Včasih je na kateri za trenutek obstal z očmi, dokler ni začutil na sebi očetovega pogleda. Potem je stresel glavo in se trmasto uprl v veslo, da je čoln letel kot puščica čez valove.

Pred tremi dnevi — prav pred tremi dnevi je bilo, da — je že pod mrak vozil od Punta domov. Počasi in lagodno, bil je sam.

Kakor v sanjah je sedel na klopi in ni pazil dosti na jadro, ki je komaj, komaj še lovilo veter.

Mislil je na Maro in z očmi iskal dim, ki rase z njenega ognjišča.

Mara je tisto uro gotovo tudi mislila nanj. Morda je celo stopila na prag, da bi videla, ali se že vidi njegovo jadro izza Punta. Saj je dostikrat delala tako in čakala, kdaj jo Tomo zagleda in ji zakliče: »Ej, Mare-e-e!«

Na klic si je snela ruto z glave in pomahala z njo Tomu v pozdrav.

Zdaj je bilo še predaleč in Tomo je mirno sanjal o njej, dokler ni ob školju, sredi vhoda v zaliv, čoln rahlo udaril ob skale.

Prestrašil se je in planil pokonci, a ni imel časa, da bi obrnil čoln.

Pred njim na skali je v polmraku vzraslo žensko telo. Valovi so ji prali noge in zdelo se mu je, da rase iz pene.

Morsko dekle, pol riba, pol dekle — je šinilo Tomu v glavo. Spomnil se je tisti hip pravljice, ki jo je v detinstvu sto večerov poslušal od matere, ko sta v vijolični svetlobi čakala na pragu, kdaj bo z morja priplula pesem ribičev in kdaj bodo pokukala jadra izza Punta.

Spustil je krmilo in vrv in strmel v dekle, ki ga je začarala.

Z očmi jo je meril od glave do nog in od nog do glave in je videl, da je človek.

Preklete!

Ali lepa je bila! Kakor angeli v cerkvi. Lasje so ji sijali kot zlato in ji niso segali niti do ramen. Pod tesno obleko so ji kipeli udje, polnost njenega mesa je divje odzvenevala v njem.

Razpiral je oči vse širše in širše.

Zobje so mu hoteli začeti drgetati, pa jih je stiskal kakor v kletvi.

Zdelo se mu je, da je v obraz podobna Mari in to ga je še bolj burilo, ko je ravno prej mislil nanjo in mu je zdaj vstala še lepša iz morja, kakor so jo slikale sanje.

A Mare ni nikdar videl tako ... in take ... pri svetem Antonu zaščitniku!

Ali bi planil k nji, jo pograbil in vrgel v čoln in odplul z njo čez vse valove, kamorkoli.

Vsak hip se bo vrgel naprej, a se ne gane z mesta. Za vraga, da se ne more premakniti ...

Strmel je vanjo, dokler se ni Trude zasmejala in mu pomigala, naj pripelje bliže.

Pretrgala je čarni molk in Tomo je pognal čoln proti nji, ki je ni izpustil iz oči.

Z nerodnimi besedami ga je prosila, naj jo pripelje do hotela.

»V Ameriko, če hočete!« ji je odvrnil in naravnaval čoln z veslom izmed čeri.

Potem je okrenil jadro, ga uravnal in prijel za krmilo.

Čoln se je pričel obračati, jadro je nekajkrat zaplesketalo ob jambor, potem je ujelo veter in se napelo.

Barka se je nagnila in se zagnala počasi po valovih.

Držal je krmilo in gledal tujko, ki se je zleknila po čolnu, kadar ga je veter preveč nagnil, se oprijela in rahlo vzkliknila s tujo besedo, da se je Tomo nasmehnil.

Iskala je njegovih oči z dvema plamenoma pod zlatimi kodri. Izogibal se je in zrl na jadro, ki se je bočilo v večernem soju.

Kakor njene grudi, se je spomnil in pogledal nanjo. Ujela sta se z očmi in val vročine ga je spreletel po hrbtu.

»Sveti Anton zaščitnik, varuj me tega ognja,« je mislil Tomo in stiskal trepalnice, pa ni vedel, kaj naj stori.

Zategnil je jadro, da je jambor zaječal, a tujka ga ni izpustila iz oči.

Ko sta priplula v hotelski pristan, je dihal izmučen, kakor da je v viharju veslal čez kanal.

Gostje so se že vračali iz kopališča.

Gospodične so radovedno gledale Trudinega veslarja. Na nekaterih obrazih se je mračila zavist.

Ko je Trude izstopala, ji je Tomo pomagal. Za trenutek se je s prsmi naslonila na njegovo roko, da mu je zadivjala kri in jo je stisnil za lahti, da je skoraj zavpila.

Z izgubljenimi očmi se je potapljal vanjo in ona ga je mamila s svojimi.

Pijan je bil in ni vedel, kdaj se ga je otresla in stekla po stopnicah.

Na vrhu se je obrnila in je videla, da čaka.

»Ah,« je dejala, »ich hab' vergessen.«

Spomnila se je nečesa, pobrskala v torbici in pritekla nazaj.

Tomo je za spoznanje razširil roke in ni vedel, po kaj se vrača.

Morda... Preblisnila ga je drzna in zavodljiva misel, da, da... ga je to morsko dekle vzljubilo.

Tisti hip je že stala pri njem in mu stisnila v roke stodinarski bankovec.

Ni vedel dobro, kaj se godi. Videl je bežeče noge, ki so ga zmagoslavno vabile in zapeljevale.

Tako je stal v čolnu in bulil zdaj za njo, zdaj nerazumljivo strmel v bankovec.

Šele, ko se je čisto zmračilo in je začela s Punta pobliskavati rdeča luč na svetilniku, mu je napetost začela plahneti.

Prijel je za veslo in se počasi odrinil čez zaliv proti domu.

Oče ga je nezaupno pogledal, ko je ves izgubljen stopil čez prag.

Vprašal ga je, kje je bil.

Vrgel mu je bankovec v naročje in segel po vrču, kjer je bila bevanda. Začel je piti in ni odstavil posode z usten, dokler ni bila prazna.

Nato je legel za ognjišče in se delal, kot da bo takoj zaspal.

A po glavi so se mu mešale blodne slike, da se je premetaval kot riba in mrmral k svetemu Antonu zaščitniku...

Plavolasa Trude je tisto uro plesala na hotelski terasi in oči so ji sijale, ko je pripovedovala zvijačo, kako je ujela ribiča — tam na školju. Niti vprašal ni, kako je prišla tja, brez besed jo je vzel v čoln.

Dalje ni nič pripovedovala, a poslušalke so napeto vprašujoče zrle v njene oči. V njih je še gorel ogenj, ki ga je vžgal rjavi ribič.

Plesala je in pela in ni gledala, v čigavih rokah se vrtil.

Z nasladno radostjo si je prisegala, da bo izpila vso slast iz tistega divjega močnega telesa, da se ogreje v tistih rjavih rokah za hladne dni.

Bila je trudna, mraz ji je ležal v kosteh, mraz, kakor je v ljudeh pred smrtjo.

Meni se hoče živeti, živeti, živeti! je udarila z nogo ob tla.

Ta barbar z juga je bil sam plamen, v njem je gorelo solnce rdeče zemlje in belih skal, v očeh mu je odsevalo modro in zlato svetlikanje morja, ki je privabilo toliko trudnih ptic na svoja prsa.

Sesati vročino iz zemlje, iz morja, iz solnca, iz ljudi!

Živeti!

Za koga pa naj bo vse to, če ne zanjo in za njene, ki so posedli zemljo. Ni jim dovolj, da je njihova; begajo od pola do pola in iztiskajo iz nje vse žive sokove.

Vse si lahko kupim. Kako, da ne bi mogla kupiti od berača opojne ure strasti?

Udarila je še enkrat z nogo, da so jo gostje začudeno gledali.

Potem se je ples odvrtil dalje v divjem kolobarju luči in zvokov, divji ples trudnih gospodarjev sveta.

Šime ni vedel in ni razumel, kaj je udarilo v sina.

Vsako popoldne in vsak večer je Tomo odjadral čez zaliv, češ da so mu v hotelu naročili, da naj pride vozit goste na školj.

Izpraševal ga je, a sin se je izmikal njegovim pogledom.

Skoraj ga ni poznal.

Tomo ni bil nikdar molčeč. Govoril je po hiši zanj in za mater in še za pet drugih, zdaj pa ni bilo besede iz njega.

Stari je mislil, da je bolan ali kaj, a Tomo se je samo zaničljivo nasmehnil vpraševanju.

Ni vedel, dokler ga ni tretji dan srečal, ko je veslal z ribarjenja proti domu. Videl je, kako je učil mlado žensko ravnati s krmilom.

Očeta še opazil ni, bil je ves zagledan vanjo. Šime ga je opazoval in zdelo se mu je, da sin žensko predolgo drži za roke, ko ji kaj pokaže.

Pritisnil je v veslo, da se je skoraj nalomilo in zavpil na sina, naj gre domov.

Tomo je preplašen planil kvišku in zardel. Potem pa je okrenil jadro, tako da je platno zakrilo njega in žensko in ni več pokazal obraza in ni odgovoril očetu.

Šime je zaklel, da se je posvetilo in divje sukal veslo.

Rotil se je, da doma pograbi sina za vrat in mu pretrese kosti, da ga ne bo več mamila tista kača.

A ko se je Tomo vrnil domov, mu ni rekel besede.

Eh, vraga, bilo mu je nerodno, saj je fanta imel rad in pa zaradi matere.

Gospa nebeška, kaj bi rekla ona, če bi slišala, zaradi česa kara sina.

Šimeta je zazeblo.

Križ bi obrnila v steno, da ne bi Bog gledal takega sina, in oči bi si izjokala nad njim, povareta!

A vse tri dni se je v njem nabiral vihar.

Sin je slutil, zato je bežal pred očetovim pogledom; oba sta se bala, kdaj bo izbruhnilo.

Starca je grizla sramota, da se je sin vrgel tako nizko. Nihče ni v vsem rodu napravil še nikdar take sramote kot ta paglavec!

Denarja, ki ga je sin prinašal, še pogledal ni, in grizel se je v ustnice, ko ga je spravljal mati. Kakor da nosi v hišo kače, se mu je zdelo.

Jeza ga je trla kakor neodložljivo breme, rad bi bil zagorel, a se je krotil, ker je še vedno upal, da se bo sin sam vrnil.

Če ga drugi ne bo potegnil nazaj, ga bo Mara.

Pozabili bodo in takrat bo spet, kot je bilo prej. Zvečer bodo sedeli za ognjiščem in vse dolge dneve bosta jadrala na lov.

Še teden ali dva, pa zazori grozdje, treba bo brati, treba bo sušiti smokve. Potem bodo prišumele jesenske jugovine. Barki bosta ležali narobe obrnjeni na obali, jadra bodo visela za hišo in praznovali bodo svatbo.

Potem se bo Šime malo oddahnil. Življenje bo lepo, morje sinje in obzorje čisto kot še nikdar.

Pozno popoldne je Tomov čoln udaril ob kamnite robove hotelskega pristana in vkrcal plavalaso Trudo.

Za danes sta se bila dogovorila, da bosta jadrala daleč ven, kakor še nobenkrat. Dejala je, da bi bila rada pozno v noč zunaj na morju.

Jutri je odhajala in nocoj se je hotela voziti po morju v ribičevem objemu.

Onkraj zaliva se je z brega belila hiša. Nekdo se je gibal pred njo. Tomo je vedel, da je oče, ki motri barko, in ni hotel gledati tja.

Zaliv je ležal mrtvo in tiho.

Čoln je lažno polzel ob vrtovih in pod rdečestrebastimi hišami na obali. S kopališča so gledali in mahali ljudje.

Trude je visela na robu barke in strmela v vodo; z roko je brodila po valovih. Ni bilo čuti nič drugega kot rahlo štropotanje vode, ki se je pršila med njenimi prsti.

Nič ni govoril.

Vleklo ga je k njej vse ure, kadar je ni vozil. Kakor da ga je obsedel morski vrag, je silil samo na morje, na morje.

Te dni je pozabil na mater in na Maro, pozabil je zjutraj pogledati, kako se prebuja morje, pozabil je, kako se večerna zarja siplje na valove. Ni vedel več ne za oljke v bregu, ne za tenke ciprese za cerkvijo, ki so senčile grobove vseh Maruličev. Pozabil je na vse.

Tisti ogenj ga je vlekel čez zaliv, da je bežal pred očetovo besedo.

Mara je te dni že trikrat vprašala po njem, pa ji mati ni vedela dati odgovora, zakaj ga ni.

Misel o morskem dekletu mu ni šla iz duše.

Ta tujka je bila morsko dekle.

Bog ve kje od srede visokega morja je prišla sem, od tam, kjer čakajo na mornarje in jih vabijo v črna brezna.

Potem se mu je zazdela misel neumna, saj ni verjel v bajke.

Ampak kako da ga je pograbil satan ob prvem pogledu, da je bil pijan in brez moči?

Ni hotel odgovarjati, čutil je, da mu je neskončno prijetno voziti se z njo.

Sedel je pri krmilu in gledal njene lase, ki so ji skrivali obraz.

Bila sta že davno mimo školja pri vhodu v zaliv, ljudi po obalah ni bilo več razločiti.

Le stolp je molel v temnečo se sinjino kakor trepetajoča bela ptica.

Solnce je tonilo niže in niže, poševna luč je metala za barko dolge sence na valove.

Na odprtem so bili valovi bolj živi in bolj burni, kakor da jih čoln prebuja iz sna.

Premetavali so se in se zaletavali čolnu ob boke, da je včasih zapršelo visoko čez bok.

Trude se je vzravнала in se ozrla po Tomu.

Sedel je še vedno ob krmilu, kdaj pa kdaj je malo okrenil ročaj ali nategnil vrvi, potem se je spet pogreznil v strmenje.

Vso pot se ni oglasil.

Poželenje in neodločnost sta rasla, se lovila in borila v njem.

Desetkrat je stisnil zobe, ko ga je razplameneval pogled na njeno telo, desetkrat se je namenil, da spusti krmilo in stopi do nje, da ji zagrebe roke v zlate lase in jo zaduši v objemu, ali pa sam pogine ob njej.

Vsakokrat ga je plašnost zadržala na sedežu.

Večer je padel na valove in iz črne megle je bruhal jug.

Valovi so pričeli rasti in kipeti. Od vsepovsod so se z belimi grebeni podili proti čolnu, ga jemali nase in ga drzno pozibavali.

Čutil je, da bo vstal vihar, pa ni dosti mislil nanj. Ni obrnil ne krmila ne jadra za nazaj.

Z drhtečimi čeljustmi je mrmral sklep, da zdaj, zdaj, zdaj vstane in...

A ni mogel.

Nazadnje je začel obupavati in besneti.

Tulil bi v valove kot vihar od jeze in od slasti.

Čutila je, kaj je z njim, in igra se ji je zdela nadvse zabavna. Niso je plašili valovi.

Naprej, naprej! Tem daljša bo pot nazaj...

Ko je hotel obrniti, se je dvignila iznad roba, se obrnila in ga pogledala s palečimi očmi.

Zagorel je, kakor ona, ki se je vabeče zleknila v čolnu in razklenila roke.

S trepetajočimi koraki je vstal in se opotekel k nji.

Dva galeba sta se z opojenimi kriki pripodila z obzorja, božala z ostrimi krili peneče se grive valov in trudna padla nanje.

Morje je pelo, tulilo, se zvijalo in premetavalo, kakor da hoče v nebo, na bregu je oče Šime stiskal pesti in ugibal s strahom, kam v črno meglo se je izgubilo tenko jadro.

Mračen kakor jezni Bog je Šime stopil čez prag. Zagnal je kapo z glave in sedel k ognjišču.

Zunaj je zvonilo Zdravo Marijo, on pa je za ognjiščem mrmral kletve, da ga je žena plašno pogledavala in se križala.

Ko mu je dajala jed, bi ga bila rada vprašala, kaj mu je, pa si ni upala. A dala si je opravka krog njega, dokler ni zarenčal.

Jeza in žalost sta se gnetli v njem.

Ko je jedel, je s težavo požiral, in pri vsakem grižljaju je prisluškoval, če se morda ne sliši iz viharja nagel korak.

Ni ga hotelo biti.

Jezno je sunil posodo od stene in zatlačil prste v skuštrane sive lase. Vraga, ali je znorel, da je v tem vremenu zunaj.

Prisluhnil je: ni bilo čuti nič drugega kakor veter, ki se je lovil od morja v breg, piskal med oljkami in butal v streho. Od morja se je med šumenjem slišalo zamolklo grmenje.

Tesnoba se je oglasila v njem, pa jo je potlačil.

»Prav mu je, vraga. Se bo vsaj izmodril!«

Postavil je petrolejko na mizo in iz kota prinesel majhno skrinjico. V njej je imel spravljeno staro, staro knjigo, ki je govorila o pradedih Maruličev in o njihovih delih v slavo božjo in čast nebeške Gospe.

Potegnil je iz skrinjice sešitek starih, orumenelih listov, jih razgrnil in primaknil luč še bliže.

Tu je bila pisana vsa zgodovina starega kamnitega doma na obali. Vsi dedje so živeli od rojstva do smrti verno in pošteno, ribarili so in čuvali rdečo zemljo in o nikomer ni šla slaba govorica po selu.

Bral je o prvem, Tomu Maruliću, ki se je pred štiri sto leti naselil ob zalivu, ki je vse življenje z ženo, zvesto družico, trpel in delal, dokler ni poginil v morju ob viharju, ko je reševal ljudi s tuje galeje, ki jo je nevihta vrgla ob školj.

Sin njegov Frane je bil mornar in je na beneški ladji videl Bizanc in Genovo, prestal pet pomorskih bitk in se iz vseh nevarnosti zdrav in močan vrnil na rodno obalo in v zahvalo podaril nebeški Majki v cerkvi zlato krono.

Njegovi sinovi so bili vsi njegga vredni, najstarejši Marko je bil menih in je pisal knjige, ki so se jim divili učeni možje v daljnem svetu.

Brat njegov Luce je šel očetovo pot in je prijadral na genoveški galeji v Ameriko in prinesel od tam tri kepe zlata za domačo cerkev. Vse življenje je hrepenel, da bi umrl na domači obali, in dve leti pred smrtjo je dosegel rodno zemljo.

Naslednji, Peter, je živel doma, mirno in lepo, ribaril je in pomagal vsemu selu z dobroto in svetom. Njegov grob je prvi od leve strani v vrsti Maruličev za cerkvijo.

Šime, prvi svojega imena, je hrabro branil zaliv pred beneškimi roparji in s svojo barko razbil in potopil dve njihovi. Po njegovi zaslugi so zaprli zaliv z verigo, a Benečanov ni bilo nikdar več.

Mijo, njegov vnuk, je izkopal in s kamnitim oklepom obrobil vodnjak v selu, zato so ga izvolili za župana. Ob veliki kugi je pokopaval mrlične in skrbel za žive, dokler ni tudi sam truden in izmučen umrl v Gospodu.

Knjiga je govorila dalje o Luku Osvetniku, ki je reševal čast svoje sestre, o Pavlu, ki je bil misijonar v Afriki in je umrl kot svet mučenec, o Šimu drugem, ki mu je požrlo morje čoln daleč zunaj v kanalu in je plaval štiri ure s sinom na hrbtu in na bregu umrl od napora, o Vicku, ki je bil Napoleonov

vojak in je prinesel iz Moskve podobo poganske Marije, o očetu Mihovilu, ki je pomagal biti Talijane pri Visu, vozil cesarja na ladjo in je na novo prepisal ta davni zapis rodbine Maruličev.

Vsi so živeli častno in pošteno in ni je sence na njihovih grobovih.

Tako se je bil zaveroval v branje, da je pozabil na vihar in na morje, hitro je dihal in oči so se mu svetile.

Ko je prišel do konca, je vzdihnil.

Samo ta izrod je prestopil sveti tir, ki je bil načrtan Maruličem v knjigi očetov.

Udaril je divje po mizi, da je luč poskočila in je žena preplašena planila iz sna.

»Ubijem ga!« je divjal Šime in ril z rokami po laseh.

Zgrnil je stare liste in jih potlačil v skrinjico.

Potem je privil luč in stopil pred vrata, da se ohladi.

Vihar se je zagnal vanj, da se je skoraj opotekel. Na morju je tulilo kakor sto vragov, ni bilo mogoče ločiti neba od morja. Zdelo se mu je, da sliši med viharjem obupen krik.

Namah je pozabil na jezo in zagrenjenost in bolešč; edina misel, ki je planila vanj z viharjem, je bila, da mora na pomoč.

Prisluhnil je še enkrat.

Zdaj je čul razločno, kako nekdo tuli na pomoč.

»To je Tomo!« mu je švignilo po glavi.

Treba bo na pomoč.

Mornarska kri se je vzbudila v njem. Nekdo je v viharju na morju. Na pomoč!

Sin je na morju!

Zdaj ni bilo več užaljenega ponosa, ni bilo več razjedenih usten, ni bilo več stisnjenih pesti.

Videl je svojega otroka, kako se upira v krmilo, raztrgano jadro plapolava v viharju in na bregu so vse luči ugasnile.

Vse luči so ugasnile.

S to brezzvezno mislijo je skočil nazaj v hišo, poiskal ribiško svetilko, vrgel nase nepremočljivi plašč in čez rame vrv.

Žena se je prebudila in planila pokonci.

»Kam greš, Šime!«

Ni dobro videla radi zaspanosti.

»Molči in čakaj!« ji je zavpil in planil ven.

Zdrvel je po bregu do pristana.

Barka je močno udarjala ob kamen.

Vihar je trgal plašč z njega, kadar se je obrnil proti morju, mu je vrglo dežja v oči, da jih ni mogel niti za trenutek imeti odprtih.

Privezal je luč na kljun, dvignil sidro v čoln in se z vso silo odgnal.

Trikrat ga je vrglo nazaj. Bal se je, da mu bo polomilo vesla.

Četrtilič se je potisnil z vso močjo od brega, zagrabil ga je drug tok in ga nesel s seboj.

Ni videl nobene luči. Nekje tam čez je morala biti druga obala, a zadaj je bila vsepovsod, vsenaokrog sama tema.

Izpustil je za hip vesla in si zaščitil z rokama oči, da bi našel svetilnik.

Ni se mogel znajti. Približno po spominu je poiskal smer Punta in bulii v temo.

Za kratko je poblisnila rdeča luč, potem se mu je vrgel dež v obraz in ga oslepil.

Morje je vrelo, z neba je vrela voda, da skoraj ni vedel, kje je morje. Zdaj pa zdaj ga je preplaval val, da ni čutil več trdnega pod seboj.

Valovi so rjovel, kadar je presekala blisk to črno tuljenje vodá, ni videl drugega kakor drveče, hrumeče pošasti, ki so jadrale proti njemu.

Kakor da se hočejo vode zemlje in neba združiti v besni svatbi, so pršeli valovi kvišku, skakali drug čez drugega in se rušili v temo.

Strele so udarjale vse križem, da so ga bliski slepili.

S težavo je obračal vesla, po vsakem potisku je prisluhnil na vse strani.

Od vsepovsod samo vihar in sikajoči piš dežja.

Napel je vse sile, a zagrabil ga je vrtinec in ga sukal v krogu, da ni mogel drugega kot čakati, kdaj ga vrže iz sebe.

Kakor hitro je izpustil veslo, so ga zgrabili valovi in ga suvali sem ter tja.

Voda ga je polivala od vseh strani, v čolnu je stala čez gležnje.

Onemogla vročina je vstajala v njem.

Od nikoder ni slišal glasu, razen tuljenja viharja in valov.

Dvignil je vesla iz vode in se nagnil naprej. Vihar mu je odnesel kapo in voda mu je lila po laseh za plašč in po telesu.

Prekleta noč.

Na levi je zaslišal oddaljen krik. Začel je z naporom obračati čoln tja in zatulil na vso moč.

»Tomo-o-o!«

Klic je odvrnil in Šime je začel besno veslati.

Kričal je naprej in naprej, vse, kar mu je prišlo na misel, vsa lepa imena, ki jih je dajal Tomu v zibelki, vse tolažilne besede, ki jih je vedel.

Nič več ni mislil, kako in kaj, moral je tja, kamor ga je klical krik. Tam se je boril z viharjem njegov otrok.

»Tomo-o-o!«

Klic je odgovoril zdaj daleč na drugi strani.

Brez misli je takoj spet obrnil in veslal in tulil na drugo stran.

Zdaj ni več kričal besed, zdaj je rjovel brezmiselno in brezoblično kakor vihar in valovi.

Voda v čolnu je rasla, pa ni mislil na to.

Vroče mu je bilo. Strgal je s sebe plašč in ga zagnal v temo.

Veslal je dolgo in zdelo se mu je, da ga klic še vedno vabi.

Ko je že moral biti na mestu, se je ustavil.

Zdaj se je klic šibko, šibko oglasil nekje v daljavi na jugu.

Spet je poganjal čoln v tisto smer. Upanje mu je raslo in padalo z viharjem, bliski so pletli krog njegovega usločenega hrbta strašno glorio.

Ni več tulil, le hropel je in vesla je pregibal šibkeje in šibkeje, naprej, nazaj, naprej, nazaj.

Potem se mu je zazdelo, da se pregibljejo sama in da mu ni treba več veslati. Sesedel se je v vodo in v besnenje viharja in vode je šepetal sinovo ime. Klic v daljavi je že davno utihnil.

Zjutraj ga je našla žena, valovi so ga s polomljenimi vesli prignali na obal. Sedel je v čolnu, ki je bil do roba poln vode, sključen je trepetal v mrazu in ustnice so se mu pregibale.

Gledal je blodno in je ni poznal.

Poklicala je sosede, da so ga spravili v hišo. Padel je v omotico in se ni zavedel vse tiste dolge dneve, ko so iskali ribiči po morju Tomovo truplo.

Čez tri mesece je spet vstal in se odpravil na morje.

Ni hotel, da bi mu žena kaj pravila. Dejal je, da se dobro spominja vsega in da bo že naredil, da bo prav.

Peljal se je čez zaliv, mrtvo je zamahoval z vesli in vozil naravnost na drugo stran do hotelov.

V pristanu je sedel in čakal, uro, dve, da bi videl plavolaso kačo, a je ni bilo na izpregled.

Tisti večer je Tomo njo pripeljal do hotela, njega pa je požrlo morje, ko je hotel čez zaliv domov.

Mora že tako biti!

Ampak nekdo je kriv. Ona je bila kriva in plačati mora.

Tako se je zaklel Šime in je vsako jutro hodil čakati tujko pod hotel.

A ni je bilo, živela je bog ve kje v daljnem svetu in ni vedela, da je Tomo poginil zaradi nje.

Včasih ga je prijelo, da bi požgal vse tiste hotele in hiše na obali, kjer se je zbirala prekleta svojata, morski volkovi, ki so mu požrli sina, končali njegov rod in oskrunili morje.

Sovražil jih je vse iz dna užaljene duše, a ni imel poguma, da bi dvignil roko proti njim.

Kadar ga je pograbil bes, je sunil čoln iz pristana in se odpeljal ven, daleč ven. Potem je izpustil vesla in dolgo gledal v globine.

Vse leto je čakal, pomlad je prišla čez morje, trte so se napele in zacvetele, morje je bilo spet sinje in noči kratke kakor sreča.

Takrat jo je pričakal.

Ves se je spremenil. Postal je spet živ in gibčen, kopal je okrog hiše in hodil na lov, da so se ženi spet zjasnile oči. Še Mara je bila bolj vesela, kadar je v črni obleki prišla mimo poti in sedla k ženi pred prag.

A vsako popoldne se je peljal do hotela. Trdno je bil prepričan, da ga nekoč pozove, naj jo popelje čez morje.

In pozvala ga je.

Bil je prav tak večer kakor tisti pred davnim časom, ko je smolil na bregu barko in gledal za izgubljenim jadrom.

Ko je sedla, se je uprl v vesla in s silo gnal čoln od obale.
 Ni trenil z očesom od nje.
 Gledal jo je strmo izprašujoče, prav na dnu oči se mu je lesketala črna
 grožnja.
 Postalo ji je neugodno, premaknila se je in obrnila od njega.
 Ko se je ozrla, je še vedno prav tako strmela vanjo.
 Kaj hoče od nje?
 Misli so ji bežale po glavi, pa ni našla prave.
 Šime jo je pa gledal, gledal.
 Ko se je čez dolgo ozrla, so jo še vedno prebadale vprašujoče oči.
 Bila sta že daleč na morju in strah jo je bilo.
 Hotela se mu je nasmejati, pa se ji kri ni hotela razgibati.
 Zato mu je ukazala, naj jo pelje nazaj.
 Ni poslušal.
 Ko je ponovila, je še dvakrat zamahnil z vesli, potem je vstal in oči so
 mu blazno zagorele.
 Tisti hip ga je spoznala in se v zmedenem strahu boječe stisnila v kot.
 Mukajoč glas se mu je vzdignil iz grla, s trdim korakom je stopil proti nji,
 ki je preplašena trepetala na dnu čolna, in stegnil rjave mišičaste roke...

Drugo jutro je vstajal dan ves sinji in lep, na morju so se plavili prav
 rahli, rahli valovi in počasi gnali na breg prazen čoln.

Morje se je prelivalo brez konca in kraja pod vstajajočim solncem, tiho,
 mirno in čisto, kakor da ga ni še nikdar oskrunila kri.

STIL V ZGODOVINI GLASBE

STANKO VURNIK

(Nadaljevanje)

Umetnost konca VI. in prvih dveh tretjin V. stoletja je le majhen odlomek
 stilnega razvoja, o katerem smo rekli, da kaže od konca arhaike pa do
 »razpada« antike stalno naraščajočo tendenco k naturalizmu. Prva faza tega
 mladega naturalističnega hotenja, v kateri se začno razveljavljati prvotni
 idealistični stilni temelji, se je pokazala v VII. in VI. stoletju. S prodorom
 pitagorejske nazornosti pa se začne nova stilna faza, ki traja nekako do
 leta 430. Grška umetnost te dobe se je v zgodovini često posnemala, ker so
 jo smatrali za cvet in višek, za grško »klasično« umetnost z eno besedo.
 Raznim pokretašem klasicizma je veljala za umetnost, ki nedoseženo pre-
 gnantno in harmonično družijo »popolno duhovnost s popolno formo«.

Da bomo umetnost tega časa bolje razumeli, si skušajmo najprej predočiti
 notranji ustroj in svetovno nazornost dobe, ki jo je dala.

Kar se tiče odnosa človeka do narave, sta prejšnji stoletji (kozмолоški
 sistemi) istovetili svet z zmesjo brezdušnih elementov materije. Novi čas